קבר מתקופת הברונזה הקדומה 1 ומתקופת הברונזה הביניימית באזור*

אלי ינאי

בשנת 1975 ערך דייויד דייויס חפירת הצלה בקבר באזור (נ״צ 18100–200/65756–9000), אחד מעשרות קברים שנחפרו בבית הקברות באתר (איור 1).[1] הקברים נחצבו בגבעת כורכר הנמצאת כ־200 מ׳ מדרום־מזרח לתל אזור, כיום בתחום אזור התעשייה של חולון. הגבעה נהרסה כולה בפעולות

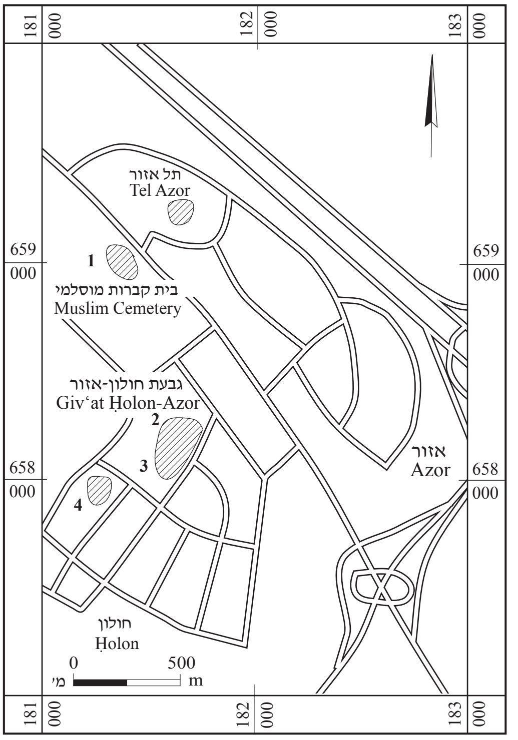

1 Chalcolithic ossuary site — אתר גלוסקמות כלקוליתי
2 MB I Site — אתר מתקופת הב״ת 1
3 Chalcolithic, MB I Site — אתר כלקוליתי, תקופת הב״ת
4 'Elephants' Site — אתר ה׳פילים׳

איור 1. בית הקברות באזור וסביבתו (ר׳ גם ינאי תשס״ז).

* המאמר מוקדש לזכרו של דייויד דייויס

הפיתוח. י׳ עורי חפר קבר אחד בבית קברות נרחב זה בשנת 1944 (Ory 1944), ומ׳ דיין חפר במקום קברים נוספים (אוסף דיין; עמירן תשכ״ג: לוח 16:22), אך את רובם המכריע חפר י׳ שפירא (ינאי תשס״ז). הקבורה בבית הקברות באזור החלה בתקופה הכלקוליתית (Perrot 1961) ונמשכה בתקופת הב״ק 1 (Ben-Tor 1975; van den Brink, Gophna and Ovadia 2007), אך עיקר הקברים בו מתקופת הברונזה הביניימית.

החפירה

אל הקבר (תכנית 1) הוליך פיר כניסה (1 מ׳ עומק), שנהרס בחלקו, ולכן אי אפשר לשחזר את ממדיו או את צורתו. בתחתית הפיר, בדופן המערבית, יש מעבר עגול (0.5 מ׳ קוטר) שהוביל לחדר קבורה סגלגל (2.9 מ׳ אורך, 2.1 מ׳ רוחב, 1.6 מ׳ גובה). הרצפה של הפיר ושל חדר הקבורה מפולסת, והתקרה משופעת קלות. מתארו של הקבר וממדיו דומים מאוד לאלה של הקברים שחפרו י׳ עורי וי׳ שפירא (ינאי תשס״ז; Ory 1944: Fig. 1).

הממצאים מהקבר שייכים לשתי תקופות: מתקופת הב״ק 1 נמצאו חרסים רק בפיר הכניסה, ומתקופת הברונזה הביניימית נמצאו כלי חרס, חפצי ברונזה וחרוזים.

הממצא

תקופת הברונזה הקדומה 1

כלי החרס

קערות (איור 2: 1–3).— נמצאו קערות משלושה טיפוסים. לטיפוס אחד שפה שלה דופן ישרה וגימור חד (איור 2: 1). קערות כאלה אינן נפוצות, אך קערה דומה לה נמצאה בקבר מתקופת הב״ק 1ב׳ באזור (Ben-Tor 1975: Fig. 5:18, 19) ובשכבה מתקופת הב״ק 1א׳ בשולי תל אזור (Golani and van den Brink 1999: Fig. 4:3). לטיפוס השני של הקערות

שפה מעוגלת מעט כלפי פנים (איור 2:2). קערות דומות נמצאו בשולי תל אזור בשכבה מתקופת הב״ק 1א׳ (Golani and van den Brink 1999: Fig. 4:8) ובקבר מתקופת הב״ק 1ב׳ בחורבת חני (מערב) (Lass 2003: Fig. 20:25). לטיפוס הקערות השלישי שפה מעוגלת כלפי פנים ומחורצת בצד החיצון (איור 2:3). קערה דומה נמצאה באזור בקבר מתקופת הב״ק 1ב׳ (Ben-Tor 1975: Fig. 5:16), אך נראה ששם היא קערית קטנה.

קנקניות או פכים (איור 2:4–8).— נמצאו חמש שפות של קנקניות או פכים, דומות מאוד לקנקניות שנמצאו בקבר מתקופת הב״ק 1ב׳ באזור (Ben-Tor 1975: Fig. 8:1–10) ובקבר מתקופת הב״ק 1ב׳ בחורבת חני (מערב) (Lass 2003: Fig. 21:6). לשלוש מהשפות מחוברות ידיות מוגבהות (איור 2:6–8), המלמדות שהן שייכות לפכים או לקנקניות; ידיות דומות להן נמצאו בקבר מתקופת הב״ק 1ב׳ באזור (Ben-Tor 1975: Fig. 6:6, 9), בקבר מתקופת הב״ק 1ב׳ בחורבת חני (מערב) (Lass 2003: Fig. 21:6, 7) ובמכלול מתקופת הב״ק 1א׳ בשולי תל אזור (Golani and van den Brink 1999: Fig. 5:11, 16). כלים דומים לקנקניות נמצאו בשולי תל אזור, ואילו אלה שנמצאו בקברים דומים לפכים.

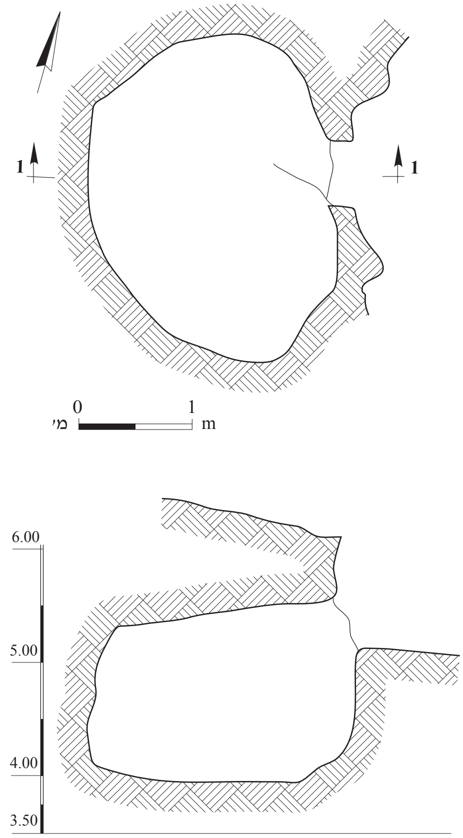

תכנית 1. הקבר, תכנית וחתך.

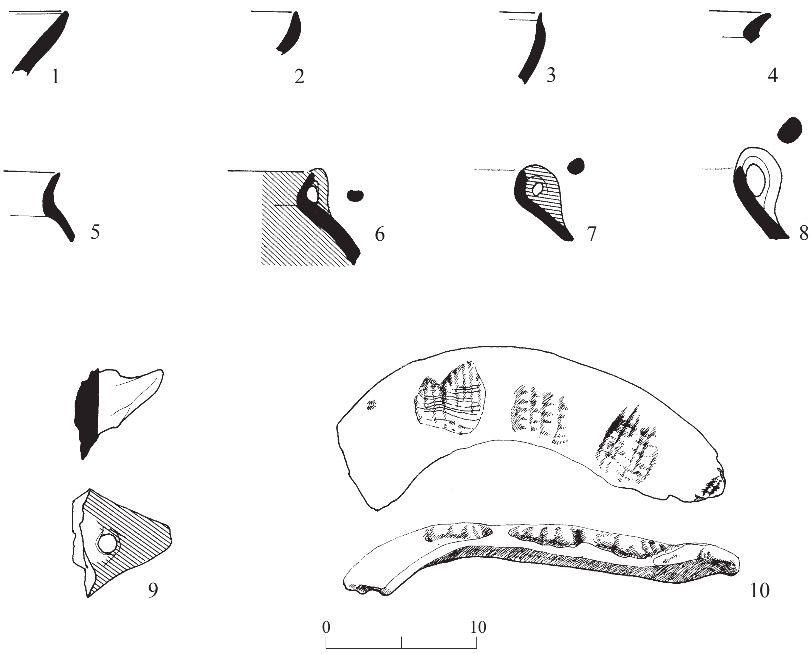

איור 2. כלי חרס (1–9) מתקופת הב״ק 1 וחפץ מעוטר (10).

▸ איור 2

מס׳	החפץ	מס׳ רישום
1	קערה	566-3A
2	קערה	566-1B
3	קערה	566-3D
4	קנקנית/פך	566-1C
5	קנקנית/פך	566-3B
6	קנקנית/פך	566-3E
7	קנקנית/פך	566-5
8	קנקנית/פך	566-1D
9	ידית נקב	566-3C
10	חפץ מעוטר	566-6

ידית נקב (איור 2: 9).— ידיות מסוג זה אינן ידועות במכלולים מתקופת הברונזה הקדומה. לפיכך, ייתכן שהידית מהתקופה הכלקוליתית.

חפץ מעוטר (איור 2: 10).[2]— על החפץ, העשוי מחומר שלא זוהה, יש עיטור גאומטרי דמוי רשת. כיוון שלא נמצאו חפצים דומים קשה לדעת אם החפץ הוא מתקופת הב״ק 1ב׳ או מתקופת הברונזה הביניימית.

על פי שברי כלי החרס שנמצאו בפיר הניח החופר, שמערת הקבורה הייתה בשימוש כבר בתקופת הב״ק 1ב׳. לדברי החופר, שני פירים מתקופת הב״ת 1 חדרו לתוך קבר אחד מתקופת הב״ק 1ב׳. יש לציין שלשני קברים אחרים מתקופת הב״ק 1ב׳ שנחפרו באזור (Ben-Tor 1975: Figs. 1–4) מתאר של ׳כליה׳, ואילו לקבר שחפר דייויס מתאר הדומה לזה של קברים אחרים מתקופת הברונזה הביניימית. לכן, קשה לדעת בבירור אם הקבר אכן היה בשימוש בשתי התקופות. אני מניח, שהקבר נחצב בתקופת הברונזה הביניימית וכי מעט החרסים מתקופת הב״ק 1ב׳ חדרו לתוך הפיר בתהליכי סחיפת הקרקע.[3] לדעתי, הפיר ההרוס שנראה לחופר כקבר קדום לא שימש מעולם קבר אלא פיר, ובמקום לא היה קבר מתקופת הב״ק 1ב׳.

תקופת הברונזה הביניימית

כלי החרס (איור 3)

כלי החרס מתקופת הברונזה הביניימית נעשו מטין בגוני וורוד־אפרפר ולעתים צהוב־ירקרק. הטין מנופה היטב, ובו כמות גדולה של חסמים לבנים (0.1 מ״מ); הליבה של כל הכלים אפורה בהירה. הרכב החומר של הכלים בקבר זה דומה לזה של הכלים שנמצאו בקברים אחרים מתקופה זו באגני נחל ירקון ונחל איילון (ינאי תשע״ב).

קערות (איור 3: 1, 2).— לקערות בסיס שטוח, דופן עבה וישרה נטויה מעט כלפי חוץ ושפה שחתכה מרובע. קערות דומות נמצאו בשוהם (קלטר תשס״ג: איור 2: 1, 2). עם זאת, העיצוב הסופי של השפה שונה מקערה אחת לרעותה, שלא כמו אלה משוהם.

ספלים (איור 3: 3, 4).— לספלים בסיס שטוח וגוף שחלקו התחתון מעוגל כלפי פנים וחלקו העליון מעוגל כלפי חוץ. לשני הספלים ידית שפה מוגבהת ועיטור מחורץ, אופקי, בחלק העליון של הגוף. ספלים דומים נמצאו בתל אביב (עמירן תשכ״ג: לוח 16: 22) ובקברים בבית דגן (Yannai and Nagar 2014). לפי תפוצתם הגאוגרפית, ספלים מטיפוס זה אופייניים לאגני נחל איילון ונחל ירקון בלבד (ינאי תשע״ב).

קנקנים (איור 3: 5–7).— נמצאו שלושה קנקנים משני טיפוסים: לקנקנים מטיפוס 1 (איור 3: 5, 6) בסיס שטוח, גוף חביתי מוארך, שחלקו העליון מעוגל כלפי פנים, צוואר צר ושפה מעוגלת כלפי חוץ ולה גימור חד. החלק התחתון של הקנקנים נעשה ביד, והעליון, המעוגל, על אבניים. לקנקן מטיפוס 2 (איור 3: 7) בסיס שטוח, גוף גוץ ומעוגל, צוואר מעוגל כלפי חוץ ושפה חתוכה. באמצע הגובה של הגוף הודבקה ידית מדף דקה ושטוחה. קנקנים דומים נמצאו ברמת מוצא (בהט תשל״ה: איור 3: 3) ובקבר בחורשים (גלבוע וינאי תשנ״ב: איור 2: 3).

נרות (איור 3: 8, 9).— לנר ארבע־הפיות (איור 3: 8) קערה עמוקה ומעוגלת כלפי פנים ולה גימור חד, וקיפול עמוק לפיות. נרות דומים נמצאו בכל רחבי ארץ ישראל, למשל בקבר באזור (Ory 1944: Pl. 14:3) ובקבר בחורשים (גלבוע וינאי תשנ״ב: איור 3: 5, 6). לנר מס׳ 9 קערה שטוחה שלה דופן מעוגלת וקצה חד, ופייה מעוגלת קלות כלפי פנים. קוטרן של הקערות והקיפול של הפייה בשני הטיפוסים משתנה מעט מנר לנר; לכן, הם אינם אחידים, לא במתאר ולא בגודל. נרות עם פייה אחת אינם שכיחים; דוגמות מעטות בלבד נמצאו בבית

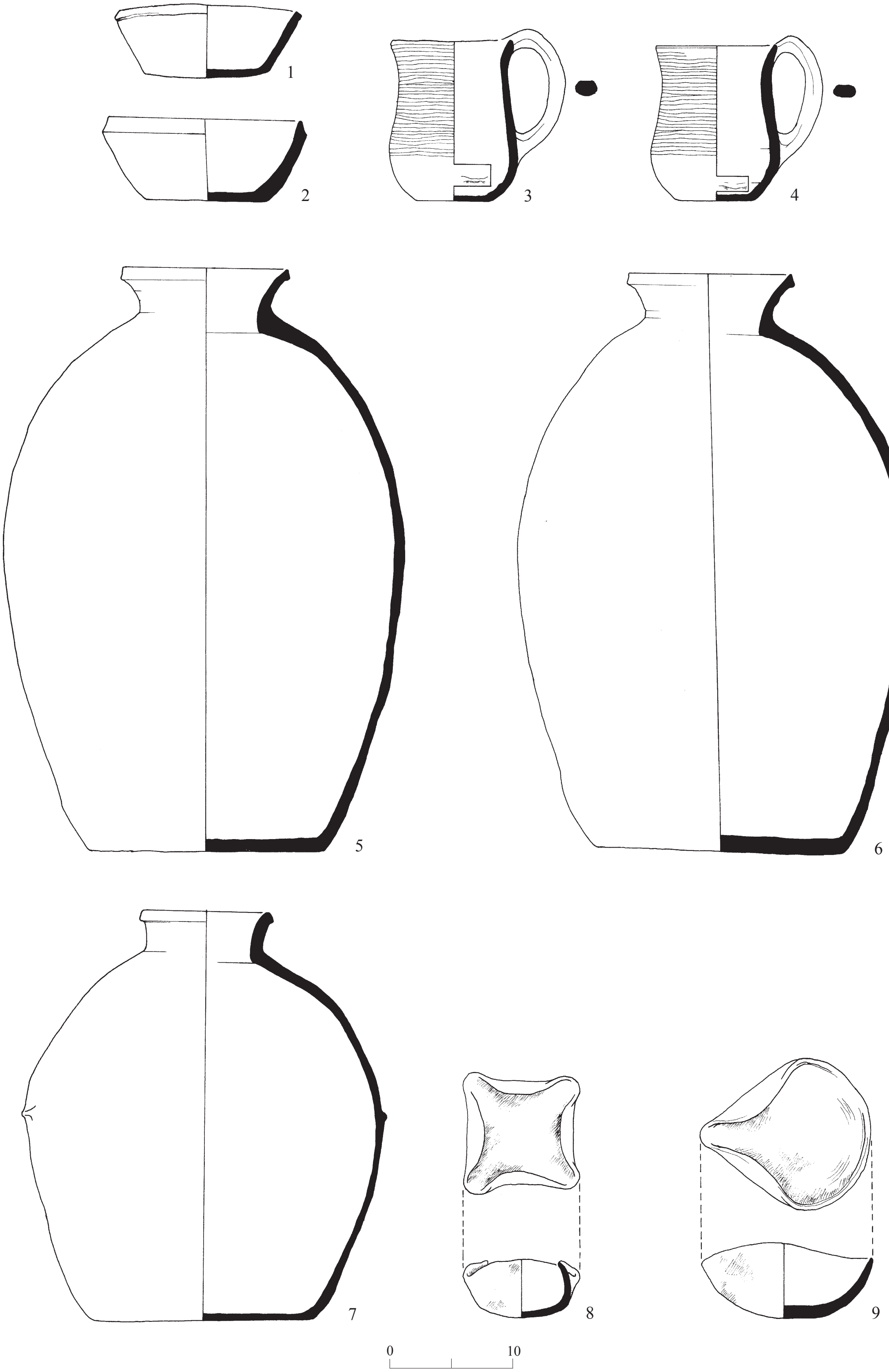

איור 3. כלי חרס מתקופת הברונזה הביניימית.

דגן (ינאי תשע״ב: איור 29:69, 70), במוצא עלית (גרינהוט תשס״ג: איור 152:5) ובלכיש (Tufnell 1958: Pl. 66:399).

◀ איור 3

מס׳	החפץ	מס׳ רישום
1	קערה	566-15
2	קערה	566-13
3	ספל	566-10
4	ספל	566-11
5	קנקן	566-9
6	קנקן	566-17
7	קנקן	566-8
8	נר	566-19
9	נר	566-12

חפצי המתכת

בחפירה נמצאו חפצי מתכת ספורים, ובהם להב אחורי־רומח או חנית, וסיכה. לא ברור אם הלהב הארוך והשטוח שימש חרב או ראש של רומח (Shalev 1988:304). הגדרת טיפוס הלהב השטוח להלן נעשתה לפי החלוקה של שלו (Shalev 1988).

להב שטוח (איור 4:1).— הלהב רחב וארוך, והקצה חד ומשולש. החלק האחורי של הלהב משולש מוארך שקדקודיו מעוגלים, ולכל אורכו יש שדרית. להבים דומים נמצאו בקבר P12 ביריחו (Kenyon 1965: Fig. 73:1), בקבר ברמת מוצא (בהט תשל״ה: איור 5:3, 4), וכן בקברים בעג׳ול: בקבר 294 (Petrie 1931:12, Pls. XVIII [Left]; XIX:47), בקבר 1517 (Petrie 1932: Pl. XII:60), בקבר 1569 (Petrie 1932: Pl. IX:52) ובקבר 1530 (Petrie 1932: Pls. IX; XII:62). כמו כן נמצא להב

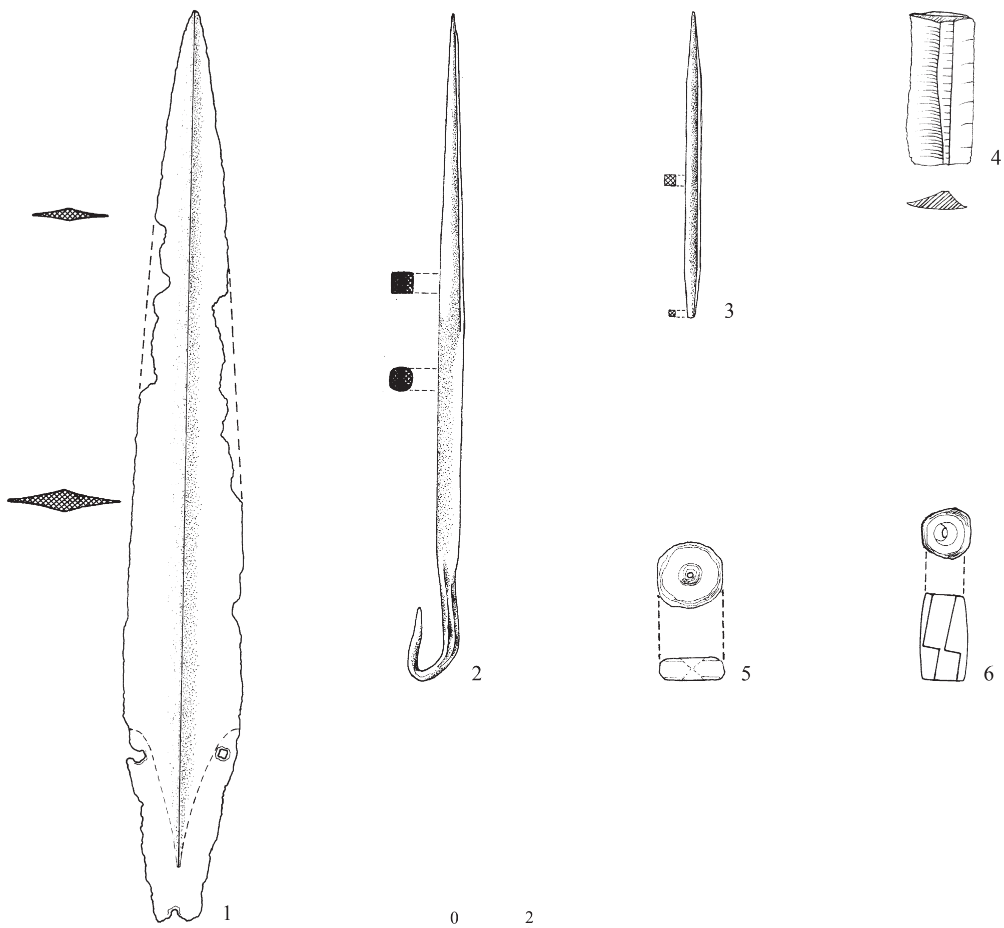

אור 4. חפצי מתכת, להב צור וחרוזים מתקופת הברונזה הביניימית.

אחד בקבר 2049 בלכיש (Tufnell 1958: Pl. 22:5) ולהב אחד או שניים בדולמנים בגולן (Epstein 1985: Fig. 3:19). להבים אלה נפוצים בעיקר במישור החוף ומעט בשפלה; ספק אם הממצא מהגולן משקף את תחום התפוצה האמתי של להבים אלה.

להב צר (איור 2:4).— הלהב צר, חלקו האחורי עגול, וחלקו הקדמי מרובע. מקובל להגדיר חפץ זה 'אחורי־רומח'. להבים כאלה נמצאו בקבר בחורבת כרמל ביהודה (Dever 1975: Fig. 6:5), במנחמיה (Bahat 1976: Fig. 4:2), בקבר בברקאי (גופנא וזוסמן תשכ"ט: איור 14:3), בקבר בגבע שבכרמל (עמירן תשל"ד: ציור 5:1), בקבר בסינג'יל בדרום הרי השומרון (Dever 1971: Fig. 1: 7, 8) ובדהר מירזבנה (Lapp 1966: Fig. 24:13).

סיכת נחושת (איור 3:4).— לסיכה (8 ס"מ אורך) חתך מרובע וקצוות מחודדים. סיכות נחושת נמצאו בקבר בעינן (Eisenberg 1985: Fig. 10:52–58), בקבר בברקאי (גופנא וזוסמן תשכ"ט: איור 12:3), בעין אסור (ינאי תשנ"ז: איור 8:3; הורוביץ 2000: איור 33:4–6), בדהר מירזבנה (Lapp 1966: Figs. 6:19; 15:7; 27:11) ובקברים בגלעד שבהרי מנשה (מאיר 1974: איור 9:4). לחלק מסיכות הנחושת שנמצאו בקברים חתך רבוע, והן שייכות ככל הנראה למרצעים; לאחרות יש חתך עגול, ואפשר ששימשו סיכות רכיסה. לסיכת הנחושת הקטנה שנמצאה בקבר באזור יש חתך מרובע, ונראה ששימשה חוד של מרצע מעץ או מעצם.

כלי צור (איור 4:4).— נמצא שבר של להב שטוח שחתכו משולש. להבים כאלה נמצאו במכלולים רבים מתקופת הברונזה הביניימית והם מכונים 'להבים כנעניים'.

חרוזים (איור 5:4, 6).— נמצאו שני חרוזים מקרניאול, שגונם אדום כהה; חרוז אחד שטוח (B.1.f) והאחר מוארך (C.1.f). לעיצוב הנקב השתמשו בשני סוגי מקדחים. לעיצוב הנקב בחרוז השטוח השתמשו במקדח משולש שבו קדחו משני הצדדים ויצרו נקב דו־קוני (Chevalier, Inizan and Tixier 1982:56). לעיצוב הנקב בחרוז המוארך השתמשו במקדח גלילי שבו קדחו את החרוז משני הקצוות. אפשר להבחין במרכז החרוז בסטייה של 0.5 מ"מ בנקודת המפגש של שני הנקבים (Gwinnet and Gorelick 1993: Fig. 7).

חרוזי קרניאול אדומים נמצאו בדהר מירזבנה (Lapp 1966: Figs. 6: 18; 15:8; 27:14), באזור (Ory 1944: Pl. XIV:4), במערה בקדש שבגליל העליון (Tadmor 1978: Fig. 11:7–15), בקבר 8 ובקבר 9 בגלעד שבהרי מנשה (מאיר 1974: איורים 6:6–9, 7:23), בקבר 33 בהזורע (Meyerhof 1989: Pl. 33:96, 116, 176), בקברים ביריחו — בקבר K24 (Kenyon 1965: Fig. 33:5), בקבר P5 (Kenyon 1965: Fig. 51), בקבר J39 (Kenyon 1965: Fig. 49:1, 2) ובקבר L2 (Kenyon 1965: Fig. 82:1) — באזור (ינאי תשס"ז: איור 29:71–73), במעלה אדומים (שיאון 1995) ובמוצא (בהט תשל"ה: לוח י"א:3). כמו כן, נתגלה חרוז אחד בקבר ברמת החייל (ינקלביץ 2005: 34). מקורם של החרוזים במצרים, והם נמצאו גם במכלולים בצפון סיני (אורן ויקותיאלי תשנ"א: 8).

סיכום

הקבר הוא אחד מכמה עשרות קברים מתקופת הברונזה הביניימית שנחפרו בבית הקברות באזור. סביר להניח, שבית הקברות היה קשור ליישוב שהתקיים בתל אזור, אם כי עד היום לא נמצאו בו שרידי יישוב מתקופה זו. קבר הפיר דומה לקברי הפיר האחרים שנחשפו בבית הקברות. מגוון הממצאים, ובהם כלי חרס, להבי מתכת וחרוזים, דומה לידוע בקברים אחרים מתקופה זו. כלי החרס דומים לאלה שנמצאו בקברים אחרים שחפר יריב שפירא בבית הקברות (ינאי תשס"ז), וכן לממצא בקבר בחורשים (גלבוע וינאי תשנ"ב), בבית דגן (Yannai and Nagar 2014) ובעוד כמה קברי יחיד שנמצאו באגני נחל ירקון ונחל איילון, ברמת החייל, בבת ים ובקרייה בתל אביב (ינאי תשע"ב).

הערות

[1] הקבר נחפר בחודש אוקטובר 1975 מטעם אגף העתיקות והמוזיאונים (הרשאה מס׳ A-566). מיקומו המדויק של הקבר אינו ידוע לכן לא צוין באיור 1. דוח קצר על החפירה נמצא בארכיון רשות העתיקות (ר׳ גם **ח״א** נו:30). לצערי הרב, דייויד דייויס נפטר לפני שהספיק לכתוב דוח מלא על החפירה ועל הממצאים. הדוח המובא כאן מבוסס על הדוח מארכיון הרשות, על צילומי השטח שערך המחבר ועל תכנית וחתך הנמצאים בתיק החפירה. ציורי הכלים נמצאים בארכיון הציורים של רשות העתיקות בהר חוצבים. המחבר מודה לאריה רוכמן־הלפרין, אדריאן ורנאי, פנינה שור וד״ר צבי גל על הסיוע הטכני, ולמר שוקה דורפמן ז״ל, מנהל הרשות, על הסכמתו לפרסום הקבר.

[2] לא הצלחתי לאתר את החפץ במחסני אוצרות המדינה, ולכן אין לי מידע היכן נמצא בחפירה ומאיזה חומר נעשה.

[3] הנתונים נמצאים ב׳כרטיס החפירה׳ שנמצא בארכיון הרשות, אולם בתיק החפירה נמצאת רק התכנית המצורפת. לדברי החופר, הקבר השני מתקופת הברונזה הביניימית לא נחפר מטעמי בטיחות. בתכנית אין כל התייחסות לצורתו של הקבר מתקופת הברונזה הקדומה ולקשר בינו לבין הקבר מתקופת הברונזה הביניימית.

הפניות

אורן א׳ ויקותיאלי י׳ תשנ״א. צפון סיני בתקופת הברונזה התיכונה א׳: נוודות פסטורלית ויישובי קבע. **ארץ־ישראל** כא:6—22.

בהט ד׳ תשל״ה. מערת־קבורה מתקופת־הברונזה התיכונה I ברמת מוצא. **ארץ־ישראל** יב:18—22.

גופנא ר׳ וזוסמן ו׳ תשכ״ט. מערת קברים מן התקופה הכנענית התיכונה בברקאי. **עתיקות** ה:1—13.

גלבוע א׳ וינאי א׳ תשנ״ב. מערות קבורה מתקופת הברונזה הביניימית בחורשים. **עתיקות** 21:*1—*8.

גרינהוט צ׳ תשס״ג. מוצא עלית. **חדשות ארכיאולוגיות — חפירות וסקרים בישראל** 115:102.

הורוביץ צ׳ 2000. **ממצאים מבית הקברות באזור ברקאי מתקופת הברונזה הביניימית: אפיון אוכלוסיית משור החוף המרכזי וקשרי מזרח–מערב.** עבודת מוסמך, אוניברסיטת חיפה. חיפה.

ינאי א׳ תשנ״ז. קבר מתקופות הברונזה הקדומה 1 והברונזה הביניימית ליד תל אסור (אסוויר). **עתיקות** 30:*1–*16.

ינאי א׳ תשס״ז. בית קברות מתקופת הברונזה הביניימית באזור. **עתיקות** 55:1–28.

ינאי א׳ תשע״ב. מנהגי הקבורה בתקופת הברונזה הביניימית באגן התחתון של האיילון והירקון. **ארץ־ישראל** 30:234–255.

ינקלביץ ש׳ 2005. חפירת הצלה ברמת החיל, תל אביב. **פרסומי חפירות יישומיות** I:27–37.

מאיר מ׳ 1974. **קברים קדומים בסביבת קיבוץ גלעד.** גלעד.

עמירן ר׳ תשכ״ג. **הקיראמיקה הקדומה של ארץ־ישראל, מראשית התקופה הניאוליתית ועד חורבן בית הראשון.** ירושלים.

עמירן ר׳ תשל״ד. קבר בגבע שבכרמל: דיון נוסף בחלוקת הקיראמיקה של תקופת הברונזה התיכונה I. **עתיקות** ז:1–12.

קלטר ר׳ תשס״ג. קבר מתקופת הברונזה הביניימית בשוהם. **עתיקות** 43:*25–*28.

שיאון ע׳ 1995. מעלה אדומים. **חדשות ארכיאולוגיות** קד:126.

Bahat D. 1976. A Middle Bronze Age I Cemetery at Menaḥemiya. *ʻAtiqot* (*ES*) 11:27–33.

Ben-Tor A. 1975. *Two Burial Caves of the Proto-Urban Period at Azor* (Qedem 1). Jerusalem. Pp. 1–53.

Brink E.C.M. van den., Gophna R. and Ovadiah A. 2007. Burial Cave 2 in the Azor-Holon Cemetery: An Early Bronze Age I Tomb with Egyptian Finds. *Egypt and the Levant* 17:59–71.

Chevalier J., Inizan M.-L. and Tixier J. 1982. Une technique de perforation par percussion de perles en cornaline (Larsa, Iraq). *Paléorient* 8/2:55–65.

Dever W.G. 1971. An MB I Tomb Group from Sinjil. *BASOR* 204:31–37.

Dever W.G. 1975. Middle Bronze I Cemetery at Khirbet el-Kirmil. *Eretz-Israel* 12:18*–33*.

Eisenberg E. 1985. A Burial Cave of the Early Bronze Age IV (MB I) Near ʻEnan. *ʻAtiqot* (*ES*) 17:59–74.

Epstein C. 1985. Dolmens Excavated in the Golan. *ʻAtiqot* (*ES*) 17:20–58.

Golani A. and Brink E.C.M. van den. 1999. Salvage Excavations at the Early Bronze Age IA Settlement of Azor. *ʻAtiqot* 38:1–49.

Gwinnet A.J. and Gorelick L. 1993. Beads, Scarabs, and Amulets: Methods of Manufacture in Ancient Egypt. *JARCE* 30:125–132.

Kenyon K.M. 1965. *Excavations at Jericho* II: *The Tombs Excavated in 1955–8*. London.

Lapp P.W. 1966. *The Dhahr Mirzabaneh Tombs: Three Intermediate Bronze Age Cemeteries in Jordan* (ASOR Archaeological Reports 4). New Haven, Conn.

Lass E.H.E. 2003. An Early Bronze Age IB Burial Cave and a Byzantine Farm at Ḥorbat Ḥani (Khirbet Burj el-Ḥaniya) (West). *'Atiqot* 44:1–51.

Meyerhof E.L. 1989. *The Bronze Age Necropolis at Kibbutz Hazorea, Israel* (BAR Int. S. 534). Oxford.

Ory J. 1944. A Bronze Age Tomb near Yazur. *QDAP* 10:59–61.

Perrot J. 1961. Une tombe à ossuaires du IVe millénaire à Azor, près de Tel Aviv: Rapport préliminaire. *'Atiqot* (*ES*) 3:1–83.

Petrie W.M.F. 1931. *Ancient Gaza* I: *Tell el Ajjūl* (BSAE LIII). London.

Petrie W.M.F. 1932. *Ancient Gaza* II: *Tell el Ajjūl* (BSAE LIV). London.

Shalev S. 1988. Redating the 'Philistine Sword' at the British Museum: A Case Study in Typology and Technology. *OJA* 7:303–311.

Tadmor M. 1978. A Cult Cave of the Middle Bronze Age I near Qedesh. *IEJ* 28:1–30.

Tufnell O. 1958. *Lachish (Tell ed-Duweir)* IV: *The Bronze Age* (The Wellcome-Marston Archaeological Research Expedition to the Near East IV) (2 vols.). London–New York–Toronto.

Yannai E. and Nagar Y. 2014. *Bet Dagan: Intermediate Bronze Age and Mamluk-Period Cemeteries, 2004–2005 Excavations* (IAA Reports 55). Jerusalem.

SUMMARIES OF THE HEBREW SECTION

A Tomb from the Early Bronze Age I and the Intermediate Bronze Age at Azor

Eli Yannai
(Pp. 1*–8*)

In 1975, David Davis carried out a salvage excavation in a tomb at Azor, one of scores of tombs that were excavated in the cemetery at the site (Fig. 1). The earliest burials in the cemetery are from the Chalcolithic period. The cemetery remained in use through the Early Bronze Age I, but most of the tombs are from the Intermediate Bronze Age.

The Excavation

An entrance shaft led to the tomb (depth 1 m; Plan 1). The shaft was partially destroyed, and it was therefore not possible to reconstruct its outline or size. A round entrance (diam. 0.5 m) at the bottom of the shaft, in its western wall, led to an oval burial chamber (length 2.9 m, width 2.1 m, height 1.6 m). The floor of the shaft and the burial chamber is levelled, and the ceiling slopes slightly.

The finds in the tomb date to EB I and the Intermediate Bronze Age. Pottery fragments of bowls, juglets, and jugs (Fig. 2:1–8), a pierced lug handle (Fig. 9:2) and a decorated object (Fig. 10:2) dating to EB I were found only in the entrance shaft. Pierced lug handles of this type are not known in Early Bronze Age assemblages, and the handle may therefore date to the Chalcolithic period. The pattern on the decorated object was a geometric net-pattern. Similar objects are not known in EB I contexts, and it is therefore difficult to assess if it dates to EB IB or to the Intermediate Bronze Age.

The finds from the Intermediate Bronze Age include fragments of bowls, cups, jars and lamps (Fig. 3:1–9), metal artifacts (Fig. 4:1–3), a Canaanean blade (Fig. 4:4) and beads (Fig. 4:5, 6).

The tomb is one of a few tens of Intermediate Bronze Age tombs that were excavated in the cemetery of Azor. It was probably associated with a settlement at Tel Azor, which has not been discovered so far. The shaft tomb is similar in outline and size to the shaft tombs that were previously uncovered in the cemetery, and the range of artifacts is also in line with finds in other tombs of the period.

Captions to Illustrations

Fig. 1. The cemetery at Azor and its surrounding area.
Plan 1. The tomb, plan and section
Fig. 2. Early Bronze Age pottery (1–9) and a decorated object (10).
Fig. 3. Pottery from the Intermediate Bronze Age.
Fig. 4. Metal artifacts, a Canaanean blade and beads from the Intermediate Bronze Age.